

ही वाट दूर जाते ...

काय एकेक गाणी असतात! 'ही वाट दूर जाते, स्वप्नामधील गावा' ? अहाहा!...किती गोड गाणं आहे! लांबवरून दिसणाऱ्या, शांत निळसर धुकं पांघरलेल्या, नीलाभास डोंगरांच्या रांगांसम शांताबाईंच्या गीतपंक्ती, त्यांवर टेकलेले आशेची लाली ल्यालेले भावमेघ, हृदयनाथांनी बांधलेली, उतारचढावांवरून अवघड वळणांनी जाणारी, हृदयाचा ठोका चुकवणाऱ्या रेखीव बांध्याची नागमोडी चाल, अन् चालीने उलगडलेल्या वाटेवर फुललेली स्वर-फुलं हलकेच वेचत जाणारा आशाबाईंचा आशेनी भारलेला आवाज, सगळंच वर्णनातीत सुरेख.

स्वप्नामधील गाव कसा दिसतो याची कल्पना कुणाला स्वप्नातही नसेल. पण या ओळींत अशी काही जादू आहे की दृष्य-क्षितिजापलिकडील एक भावविश्व मनःचक्षुंसमोर अगदी सहजपणे उलगडलं जातं. आणि हुरहुरत्या मनानं निळ्याशा पंक्तीमधील दऱ्यांत, आपल्याचं स्वप्नांत पडलेलं, आपलं स्वप्नातील गाव कुठं दिसतंय का याचा शोध घेत नकळतच नजर भिरभिरू लागते. एका तरल स्वर्गीय वाटेवर अलगदपणे नेऊन ठेवतं हे गाणं. या शब्दाशयात, स्वराशयात बुडी मारून, तृप्त भिजलेलं मन पृष्ठभागावर येतं तेव्हां हलकेच प्रश्न डोकावतो - खरंच! कसं असेल हे स्वप्नातील गाव?

रोजच्या व्यवहारात गाव म्हटलं की डोळ्यासमोर घरं, रस्ते, बोळ, माणसं, बाजार, देऊळ असं चित्र उभं राहतं. पण स्वप्नातील गावाचा या जड वास्तवाशी फारसा संबंध नसावा. आता हेच शांताबाईंनी वसवलेलं गाव बघानं! त्यांत रोजच्या व्यवहारातील गाव असं कुठंच दिसत नाही. त्यांत धरा-आभाळ, उन-सावली, क्षितिज-सूर्यबिंब यांतील हळुवार प्रणयाची लाली आहे, एकमेकांच्या अस्तित्वात विलयास जाण्यासाठीची आतुरता आहे - तळमळ आहे, स्वप्नातील प्रियकर आहे, अन् कोटराची ओढही आहे. अनेक भाव आहेत. पण गाव? गाव असं काही दिसत नाही. पण शब्द-सुरांची ताकद अशी की गाव दिसत नसूनही ते स्पष्ट जाणवतं. असा हा स्वप्नातील गाव म्हणजे एक भाव असावा? एक भावावस्था. आणि हे गाणं घेऊन जातं आपल्याला त्या भाव प्रवासाच्या वाटेवर.... एका रम्य स्वप्निल वाटेवर.

स्वप्नातील गावाला जाणारी, नेणारी वाट. ...कशी असेल ही वाट? कशी दिसते? प्रत्येकाचा गाव वेगळा, वाटही वेगळीच असणार, आगळीच दिसणार. पण या वेगळेपणातही एक साम्य असणार- ते म्हणजे तिची रम्यता.

स्वप्नातील गाव कधी येईल याची सगळेच वाट बघतात, पण प्रत्यक्ष दिसतात त्या फक्त वाटा. स्वप्नातील गावाला कुठली जात असेल ती आपणच ठरवायची, निवडायची. स्वप्नातील सुंदर गावाला नेणारी वाट नक्कीच सुंदर असणार. तेव्हां मोहक दिसेल ती स्वप्नातील गावास जात असावी असं वाटतं - खुळ्यासारखं - कधीकधी खुळेपणातही आनंद असतो.

रम्य वाट मला कशी दिसते याची साधारण कल्पना आता माझ्या मनात साकार झाली आहे.

- 'लाखाची गोष्ट' या चित्रपटात राजा परांजपे 'माझिया प्रियेचे झोपडे' रंगवताना ती जी वाट दिसते नं, ती स्वप्नामधील गावाची वाट असावी असं भासतं. हे मला काही वर्षांपूर्वी सांगता आलं नसतं. कारण हा चित्रपट मी आयुष्यात फार उशिराने ? गेल्या दोन वर्षांपूर्वी पाहिला. पण त्याआधीच मी घेतलेल्या अनेक वाटांची प्रकाशचित्रं थेट त्या वाटेच्या वळणावर गेली आहेत असं दिसतं.

या स्वप्न-वाटा आणि क्षितीजापारच्या स्वप्नातील गावाचं आयुष्यातील स्थान काय? कथा, कादंबरी, नाटक, चित्रपट इत्यादींमधे नायक-नायिकेचं असंच एखादं स्वप्न असतं. ते हाताशी धरून त्या स्वप्नपूर्तीसाठी त्यांच्या धडपडीच्या, केलेल्या तडजोडीच्या, संघर्षाच्या आणि भावनांच्या ओढाताणीच्या मार्गावर आपण नकळतच त्यांच्या सोबतीने चालू लागतो व त्यांच्या अनुभवांत सामील होतो. मार्गातील कुठल्यातरी अपेक्षित किंवा अनपेक्षित टप्प्यावर कथा संपते; आणि त्या स्वप्न-प्रवासातून आपण अलगदपणे बाहेर पडतो.

पण आयुष्य हे एखाद्या कादंबरीसारखं असलं तरी ते काही कथा कादंबरी सारखं एका टप्प्यावर संपत नाही. ते दूरचित्रवाणी वरील मालिकांप्रमाणे असतं? सतत नवीन एपिसोड कोंबून कधीकधी उगाचंच लांबणारं, आणि कधीतरी काही कल्पना नसताना, प्रायोजकांच्या मर्जीनुसार, मध्येच अचानकपणे संपणारंही. ... स्वप्नातील गाव हा आयुष्यातील अनेक टप्प्यांपैकी एक टप्पा असतो. प्रत्येक टप्प्याला एक स्वप्न असतं. प्रत्येक स्वप्नाला एक गाव. अशा या स्वप्नांची मालिका म्हणजेच आयुष्य.

माणूस आयुष्यात अनेक अवस्था व परिस्थितीतून प्रवास करतो. अवस्था व परिस्थितीनुरूप गरजा, आकर्षणं, आकांक्षा, इच्छा वगैरे असतात. त्यांस अनुसरून मनात उर्मी उठतात आणि त्या अनुषंगानं त्यावेळचं स्वप्न आकार घेतं. या स्वप्न मालिकेत सुरुवातीस कधी 'असावा सुंदर चॉकलेट चा बंगला' असं वाटतं, किंवा 'शाळेमध्ये तळे साचून सुट्टी मिळेल काय' असा प्रश्न पडतो. कधी शिवाजी व्हावसं वाटतं, तर कधी पोलीस. पुढे तारुण्यसुलभ स्वप्नं येतात. आणि प्रौढवयात, बँकेकडून घरकर्ज मिळायची सोय नव्हती त्याकाळी, पै पै साठवून 'असावे घरकुल अपुले छान', 'एक बंगला बने न्यारा', 'छोटासा घर होगा, बादलों की छांव मे' किंवा त्या धर्तीची स्वप्नं असायची. आता कालानुरूप तपशीलात फरक पडला आहे एवढंच.

असं म्हणतात की सगळी गम्मत वाट चालण्यात व तिचा आनंद घेण्यात आहे. गावाला पोहोचलं की गम्मत संपली. कधी कुणाला पायाखाली जी वाट असेल ती आवडते तर कुणाला ती पायाखालची नसेल तर अधिक भावते. पण काही वाटा जास्त मोहवतात. साथीला हमराही असेल तर 'राह बनी खुद मंझिल' असं वाटतं आणि 'राह' मधील काव्याकुट्यांची बोच देखील सुसह्य होते. राह - उर्दूमधे वाटेला काय सुरेख शब्द आहे! मराठीतील वाटेला पार रस्ता दाखवून वाटेला लावतो.

राह म्हणजे कशी भारदस्त वाटते, एकदम खानदानी. ती कदम-दर-कदम, रमतगमत मार्गाची लज्जत घेत चालतेय असं ध्वनित होतांना वाटतं. तिला वाटेची लगबग नाही. 'राही' ला अशा 'राह'मधेच रहावसं वाटलं तर आश्चर्य नाही.

एका वाटेला, जी आपण निवडलेली नसते, तिला आयुष्यात अनन्यसाधारण महत्व आहे. ही वाट आपल्याला जन्मसिद्ध मिळालेली असते अन् ती आयुष्यापासून अविभाज्य असते. आयुष्यात इतर कुठल्याही वाटा वाट्याला आल्या नाहीत तरी या वाटेने प्रत्येकाला जावंच लागतं. ते अटळ आहे. वाटेला दोनच टप्पे दिसतात? सुरुवातीचा आणि शेवटला. ही वाट चालावी लागत नाही. ही वाटच वाटचाल करत असते. एकाद्या सरकत्या पट्ट्या सारखी, ती सुरुवातीच्या टप्प्यापासून शेवटल्या गावापर्यंत आपसूक नेऊन सोडते. तिची वाटचाल फारशी कुणाच्या गावीही नसल्यासारखी असते. जेव्हां सहप्रवाश्यांची साथ सुटते, किंवा 'हमसफर'चा हात हातातून निसटतो तेव्हां या वाटेचं प्रकर्षानं भान होतं. आणि मग परत एक स्वप्नातील नवीन गाव आकारास येऊ लागतं. काहींना ती भयप्रद वाटते, अन् काहींना निशान्त जवळ येत असतांना दिसत असते नवीन पहाटेची लाली आणि दिसत असतो पूर्व-क्षितिजावर किरणांचे बाहू पसरलेला मित्र.

स्वप्नांची मालिका म्हणजेच आयुष्य असं वर म्हटलं आहे. पण आता असं वाटतं की त्यांचा वृत्तांत म्हणजे आयुष्याचा वृत्तान्त नाही. वृत्ताला आरंभ नाही तसाच अंतही नसतो. सुरुवातीस आपल्यातील 'मी' जन्मास येतो, आणि आपण ज्याला आयुष्याचा शेवट म्हणतो त्याच्याही पुढं, आपल्या प्रत्येकातील 'मी' पुढे चालतच राहतो - त्याच्या स्वप्नपूर्तीसाठी ... आणि चक्राकार गतीने आयुष्यही पुढं जात राहतं, एका अज्ञात वाटेनं. वाट रम्य असेल का दुर्गम ते माहीत नाही. पण सध्यातरी अगम्य नक्कीच वाटते ... ही दूर जाणारी वाट

- निशिकांत पटवर्धन (पुणे)
